

ศิลปะการตั้งชื่อพระราชนิพนธ์สารคดีเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วรมธ โกศลวัฒน์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศหลายวาระเพื่อปฏิบัติพระราชกรณียกิจที่สร้างคุณูปการแก่ประเทศชาติและประชาชนชาวไทย การเสด็จพระราชดำเนินแต่ละครั้งได้ทรงศึกษาสรรพวิทยาการหลายสาขาเพื่อนำมาปรับใช้ กลับทรงเป็นข้อมูลประกอบพระราชวินิจฉัยในการทรงงาน ที่สำคัญ ทรงเผยแพร่ข้อมูลและประสบการณ์ที่ได้ทอดพระเนตรและมีผู้ถวายข้อมูลจากการเสด็จพระราชดำเนินในรูปแบบของสารคดีบันทึกการเดินทางที่เต็มไปด้วย ‘สาระ’ จากความรู้ที่พระราชทานเป็น ‘อาหารสมอง’ แก่ผู้อ่าน และ ‘สุนทรีย์’ จากสำนวนภาษาและลีลาการพระราชนิพนธ์ที่สนุกสนาน รวมไปถึง “ชื่อ” ของพระราชนิพนธ์ที่เปี่ยมด้วยศิลปะทั้งภาษาวรรณศิลป์และการสื่อความหมายที่สร้างความประทับใจโดยทั่วหน้า

การจัดทำโครงการศิลปะการตั้งชื่อพระราชนิพนธ์สารคดีเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นหนึ่งในกิจกรรมการเรียนรู้ของหลักสูตรเพิ่มพูนประสบการณ์สำหรับนักเรียนในโครงการพัฒนาความสามารถพิเศษด้านภาษาไทย โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาโครงการดังกล่าว ได้จัดแสดงในนิทรรศการ 77 ปี เตรียมอุดมศึกษาวิชาการ ระหว่างวันที่ 26-27 ธันวาคม พ.ศ. 2557 ณ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

Art of naming on the travel documentary book title of H.R.H Princess Maha Chakri Sinrindhorn

Warramaeth Kosawat

Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn paid royal visit in various countries several times in order to perform royal duties. All of them have made significant contributions to our nation and the people of Thailand. In every visit she has studied each branches of knowledge clearly and uses them as information to apply and support her field of interest. Moreover Her Royal Highness also wish to public those knowledge and experience she has been collecting in to a journal documentary. The document is full of “utility” from the knowledge bestowed as brain food as well as her richness of aesthetic way of writing. Last but not least the name not only celebrates the auspicious artistic and literary language but also has an unbelievable impressive meaning.

Art of Naming on the Travel Documentary Book Title of H.R.H Princess Maha Chakri Sinrindhorn is one of learning activities in the enrichment program for Gifted Thai student of Triam Udom Suksa School. This project was exhibited in 77th Anniversary: Triam Udom Suksa Open House Exposition on 26th - 27th December 2014 at Triam Udom Suksa School.

ศิลปะการตั้งชื่อพระราชนิพนธ์สารคดีเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วรเมธ โกศลวัฒน์*

บทนำ

เป็นระยะเวลายาวนานกว่า 40 ปี ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีและปฏิบัติพระราชกิจต่างๆ ทั้งทางราชการ และส่วนพระองค์ทั้งที่ทรงเป็นผู้แทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ หรือตามคำกราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนินจากประเทศต่างๆ

การเสด็จพระราชดำเนินในแต่ละครั้งนอกจากจะเป็นการเจริญสัมพันธไมตรีกับชาติต่างๆ ทั่วทุกภูมิภาคของโลกแล้ว ยังทรงแสวงหาวิทยาการและศิลปศาสตร์ ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงพัฒนาการในด้านต่างๆ เพื่อจะทรงนำมาปรับใช้ กลับกรองเป็นข้อมูลประกอบพระราชวินิจฉัยในการทรงงาน ทั้งยังทรงเผยแพร่ให้ประชาชนได้รับรู้ใน ลักษณะสารคดีบันทึกการเดินทาง โดยพิมพ์เผยแพร่ในรูปแบบหนังสือจำนวนทั้งสิ้น 54 เรื่อง รวมถึงบทความอีกหลายชิ้น นับตั้งแต่บทความ “การเดินทางไปร่วมพิธีพระศพพระเจ้ากุสตาฟที่ 6 ออดอล์ฟ แห่งประเทศสวีเดน” ที่พระราชทานให้ “อักษรศาสตร์พิจารณ์” เผยแพร่ใน พ.ศ. 2516 เรื่อยมาจนถึง “พื้นภาษา ได้อาหาร” ใน พ.ศ. 2552 จึงอาจกล่าวได้ว่า ในบรรดาพระราชนิพนธ์นานาประเภทของ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีนั้น พระราชนิพนธ์สารคดีชุดเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศมีจำนวนมากที่สุด

การถ่ายทอดพระประสบการณ์จากการเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในหนังสือ “ปริศนาดวงดาว” (2532) ความว่า

...หมูนี่มีเหตุให้ออกนอกประเทศทุกปี แต่ละคร้งก็พยายามจะเขียนเรื่องให้ทุกคนที่สนใจได้อ่าน ฉันมีกำลังใจที่จะเขียนเพราะเขียนแล้วตัวเองได้ความรู้ ได้บททวนสิ่งที่ได้ไปพบเห็น เรื่องไหนไปดูแล้วยังไม่เข้าใจชัดเจนก็ได้ค้นคว้าไถ่ถามเพิ่มเติม...ฉันตั้งใจยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อได้ทราบว่ามีคนอ่านหนังสือที่เขียนบางคนอ่านละเอียด เมื่อพบที่ผิดพลาดก็ทักท้วงมา ถึงจะไม่มีโอกาสแก้ไขก็ทำให้ฉันมีความรู้เพิ่มขึ้น ท่านผู้รักก็กรุณาให้ข้อมูลเพิ่มเติม...

เป็นที่ทราบกันดีว่าสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระอัจฉริยภาพอย่างหาที่เปรียบมิได้ทางด้านอักษรศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์ต่างๆ ทั้งร้อยแก้วร้อยกรองที่เต็มไปด้วย ‘สาระ’ ที่น่าศึกษาและน่าสนใจ และ ‘สุนทรียะ’ ที่ชวนให้เพลิดเพลินอย่างไม่รู้เบื่อ สาระและ

*นักเรียนในโครงการพัฒนาความสามารถพิเศษด้านภาษาไทย รุ่นที่ 11 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา

สุนทรียะเหล่านี้ ได้แฝงไว้ในพระราชนิพนธ์สารคดีเสด็จฯ เยือนต่างประเทศอย่างครบถ้วน ทั้งเนื้อหา การเสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่ต่างๆ เกิดความรู้ที่น่าสนใจ พระอารมณ์ขัน สีสภาพการใช้ภาษา อย่างเป็นกันเองที่รวมไปถึง ‘ชื่อ’ ของพระราชนิพนธ์ด้วย

ศิลปะการตั้งชื่อในสารคดี

‘ชื่อ’ ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของสารคดี ถ้าสารคดีมีชื่อที่โดดเด่นและน่าสนใจแล้วสารคดีนั้นจะสามารถดึงดูดผู้อ่านให้สนใจอ่านเนื้อหาของสารคดีด้วยความเพลิดเพลิน เป็นที่น่าสังเกตว่า ‘ชื่อ’ ของพระราชนิพนธ์สารคดีเสด็จฯ เยือนต่างประเทศนั้น มีความงดงามทั้ง ‘สุนทรียะ’ คือการใช้ภาษาวรรณศิลป์และเปี่ยมด้วย ‘สาระ’ คือการที่ทรงสื่อให้เห็นถึงความรู้ความเข้าใจสิ่งที่ได้ทรงพบเห็นในประเทศที่เสด็จพระราชดำเนินและทัศนะส่วนพระองค์เกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนิน ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะการตั้งชื่อโดยใช้วรรณศิลป์

ลักษณะการตั้งชื่อโดยใช้วรรณศิลป์ในภาษาปรากฏให้เห็นเด่นชัดมากที่สุดในชื่อหนังสือสารคดีชุดเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คือการใช้สัมผัสสระและพยัญชนะที่งดงามด้วยเสียงคำและความหมาย อาทิ พินภาษา ได้อาหาร มุ่งไกล ในรอยทราย เย็นสบายชาน้ำ ลัดฟ้า ล่าวิชาหาอาจารย์ ลุยป่าฝ่าผน ฯลฯ หลายต่อหลายครั้ง ทรงนำ “ภาพพจน์สัญลักษณ์” เช่น สัตว์หรือดอกไม้ประจำชาติของประเทศที่เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นชื่อสารคดี ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์เรื่อง “ชมช่อมาลดี” ซึ่งเป็นบันทึกการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐอินโดนีเซียใน พ.ศ. 2527 มูลเหตุของชื่อ “ชมช่อมาลดี” ได้ทรงเล่าไว้ในบท ‘บอกกล่าวเสียก่อน’ ดังนี้

...ข้าพเจ้าขออธิบายไว้ตอนนี้เลยว่า ดอกมาลดี คือ ดอกมะลิ มีผู้บอกข้าพเจ้าว่าอินโดนีเซียถือดอกมะลิเป็นดอกไม้ประจำชาติเขามีวิธีจัดดอกมะลิเป็นช่อในรูปลักษณะต่างๆ ที่น่าดูน่าชม การเดินทางไป “ชมช่อมาลดี” ของข้าพเจ้าในครั้งนี้ คือการไปชมวัฒนธรรมอันงดงามของประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่างกับวัฒนธรรมไทยเรา เปรียบเสมือนได้ชมดอกไม้ชนิดหนึ่งที่เรามีเหมือนกัน แต่เรียกชื่อและมีวิธีการจัดที่แตกต่างกัน...

การใช้โวหารภาพพจน์อีกลักษณะหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นคือการใช้ “ภาพพจน์ปรพากย์” คือการกล่าวในทางตรงกันข้ามดังที่เห็นในชื่อพระราชนิพนธ์เรื่อง “แอนตาร์กติกา: หหนาวหนาวร้อน” ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐนิวซีแลนด์และทวีปแอนตาร์กติกาใน พ.ศ. 2536 ที่มาของชื่อพระราชนิพนธ์ “แอนตาร์กติกา: หหนาวหนาวร้อน” ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

...ได้ดูภาพยนตร์สารคดีในโทรทัศน์ชุด From Pole to Pole, Great Explorers ทำให้ฉันอยากไปบ้าง แต่ก็รู้ว่าเป็นไปไม่ได้เพราะข้าพเจ้าไม่อดทนพอและไม่มีเวลาพอ จึงได้แต่คุยเล่น พอตีอาจารย์สารสิน ผู้ซึ่งเป็นอธิบดีกรมอเมริกาและแปซิฟิก กระทรวงการต่างประเทศ บอกว่าอาจจะเป็นไปได้ และได้ลอง

หารีอกับเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาและนิวซีแลนด์ ได้ความว่ารัฐบาลนิวซีแลนด์สามารถจัดให้ข้าพเจ้าไปแอนตาร์กติกาได้ แต่ต้องเป็นเดือนพฤศจิกายนซึ่งเป็นต้นฤดูร้อนของเขา...

ชื่อพระราชนิพนธ์ “แอนตาร์กติกา: หนาวหนักร้อน” แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถด้านภาษาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงใช้ภาพพจน์ปรพากย์ในชื่อพระราชนิพนธ์ โดยทรงนำคำที่มีความหมายตรงกันข้าม คือ ‘หนาว’ กับ ‘ร้อน’ มาเข้าคู่กันเพื่อเปรียบเทียบให้เกิดภาพที่ชัดเจนเข้าใจง่ายและเกี่ยวข้องสอดคล้องกับเนื้อหาโดยตรง

การตั้งชื่อสารคดีนอกจากจะใช้โวหารภาพพจน์ที่สละสลวยแล้ว การใช้ภาษาประจำชาติของประเทศที่เสด็จพระราชดำเนินยังส่งผลให้ชื่อของสารคดีน่าสนใจและงดงาม แสดงให้เห็นถึงความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นขององค์ผู้พระราชนิพนธ์ที่มีต่อประเทศนั้นตั้งชื่อของสารคดีบันทึกการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2533 ที่พระราชทานชื่อไว้ว่า “เบ้งบ่ทัน เบ้งบ่หมด” มีความหมายว่า ดูไม่ทัน ดูไม่หมด ดูไม่ครบถ้วน สะท้อนถึงความสนพระราชหฤทัยในประเทศลาวที่มีมากเกินกว่าเวลาในการเสด็จพระราชดำเนินเยือน ทำให้ไม่อาจทอดพระเนตรสิ่งต่าง ๆ ได้ครบถ้วน อันเป็นความรู้สึกถึงเสียดายแฝงอยู่ในชื่อเรื่อง ดังที่ทรงเล่าไว้ในตอนสุดท้ายของพระราชนิพนธ์ว่า

...สำหรับท่านผู้อ่านก็ต้องขออภัย และขอแก้ตัวที่ข้อมูลเกี่ยวกับลาวไม่สู้จะครบถ้วน เนื่องจากตอนเขียนก็ต้องเร่งรีบให้เสร็จ ๆ ไป เนื่องจากยังมีเรื่องอื่นที่จะต้องเขียนรายงานอีกเรื่องหนึ่ง นอกจากนั้นข้าพเจ้ายังอุตริตีพิมพ์เอง แถมยังจะต้องเตรียมตัวรับเปิดภาคเรียนใหม่ ด้านการเก็บข้อมูลนั้นก็ไม่ได้ข้อมูลครบถ้วน ที่จดเอามากก็ไม่เพียงพอ บางอย่างก็เจ็บใจตัวเองที่ได้ชักถามสิ่งที่ควรสงสัยไว้ เพิ่งมาส่งสยดตอนลงมือเขียน ทำให้เรื่องอาจจะไม่สนุกถึงใจท่านผู้อ่านทั้งลาวและไทย ก็เห็นจะต้องแก้ตัวตามชื่อเรื่องที่ว่า “เบ้งบ่ทัน เบ้งบ่หมด”...

วิธีการหนึ่งที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงดึงดูดให้ผู้อ่านสนใจสารคดีผ่านการตั้งชื่อสารคดีนั้น คือ การใช้ “จินตภาพ” ให้ผู้อ่านเกิดความคิดและจินตนาการเกี่ยวกับเนื้อหาของสารคดี ลักษณะการใช้จินตภาพในชื่อเรื่อง ปรากฏให้เห็นในเรื่อง “เกล็ดหิมะในสายหมอก” ที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน ใน พ.ศ. 2537 เพื่อทรงศึกษาเกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน ซึ่งมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชนชาติจีนจวบจนปัจจุบัน

ในหนังสือ “เทพรัตนทัศนา” ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ญาดา อารัมภีร์ ได้อธิบายเกี่ยวกับความงดงามของ “เกล็ดหิมะในสายหมอก” ไว้ดังนี้

....ชื่อ ‘เกล็ดหิมะในสายหมอก’ มีความงดงามในการเรียงร้อยถ้อยคำให้สัมพันธ์กับจินตนาการและอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับ ‘อุซง’ หรือเกล็ดน้ำแข็งที่แต่งแต้มเป็นประกายวาววับแกัดันไม้ในฤดูหนาวท่ามกลางหมอกควันสีขาวจางจากลำน้ำ ให้ความรู้สึกผ่อนคลายแก่ทุกคนที่อยู่ในบรรยากาศเยือกเย็นซึ่งทรงพบเห็นระหว่างเดินทางไปยังเมืองจีหลินทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน

ศิลปะในการตั้งชื่อข้างต้น สื่อให้เห็นถึงการประสานภาพที่ปรากฏต่อสายตาให้เป็นเอกภาพกับภาพในความคิดและจินตนาการ ชวนให้ผู้อ่านนึกถึงความสวยงามของ ‘เกล็ดหิมะในสายหมอก’ และทำให้เกิดความต้องการที่จะเปิดดูเนื้อหาภายในต่อไป...

ลักษณะการตั้งชื่อโดยสื่อความหมายผ่านสารัตถะการเสด็จพระราชดำเนิน

นอกจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีจะทรงใช้วรรณศิลป์ทั้งงดงามและสละสลวยในชื่อหนังสือพระราชนิพนธ์แล้ว ชื่อเรื่องที่สื่อให้เห็นสารัตถะ คือ เนื้อหาสาระและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศและดินแดนที่เสด็จพระราชดำเนินยังปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด เห็นได้จากที่ทรงนำเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในประเทศนั้น ๆ ช่วงเวลาเดียวกับที่เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นชื่อสารคดี เช่น พระราชนิพนธ์เรื่อง “เบอร์ลินลั่นกำแพง” ที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสื่อถึงเหตุการณ์การทำลายกำแพงเบอร์ลิน ใน พ.ศ. 2532 นำไปสู่การรวมชาติของสาธารณรัฐเยอรมนี (เยอรมนีตะวันตก) และสาธารณรัฐประชาธิปไตยเยอรมนี (เยอรมนีตะวันออก) การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้เกิดขึ้นใน พ.ศ. 2535 ไม่นานนักหลังจากการสิ้นสุดของกำแพงเบอร์ลินและรวมชาติ เยอรมนีในพระราชนิพนธ์เล่มดังกล่าว ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับการรวมชาติไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

...การรวมประเทศเช่นนี้เป็นลักษณะเฉพาะที่เราคงจะเข้าใจยากถ้าไม่ได้ศึกษามาจริงจัง เพราะไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนระบบตามจังหวะความสามารถของตนเหมือนประเทศสังคมนิยมต่าง ๆ ที่เปลี่ยนระบบแต่ในชั่วพริบตาเดียวคนตะวันออกก็ต้องทำตามกฎระเบียบอันเคร่งครัดที่ตนไม่เคยชิน...

นอกจากนี้ยังทรงเล่าถึงทัศนะของชาวเยอรมันหลังจาก ‘เบอร์ลินลั่นกำแพง’ ไว้ว่า

...ขณะนี้เห็นมีปั้นจั่นเต็มไปหมด คงเป็นเมืองที่มีการก่อสร้างมากที่สุดในยุโรป มีโครงการพัฒนาใหม่ ๆ มาก การรวมตะวันออกตะวันตกเข้าด้วยกันมีปัญหาเพราะว่าแยกกันนานแล้ว ยังมีความแตกต่างเรื่องสังคม เรื่องความคิด ไม่เฉพาะแต่เรื่องการเมืองเท่านั้น ตะวันออกเคยใช้การปกครองแบบเบ็ดเสร็จ (totalitarianism) ในด้านแนวคิดทางกฎหมายและอื่น ๆ ในถนนเดียวกันคนละฟากกำแพงก็ต่างกัน เมื่อเปิดกำแพงออกมาตำรวจสองด้านก็ได้รับเงินเดือนต่างกัน ปัญหาทางเศรษฐกิจยาก ถือเป็นโอกาสดี เป็นการท้าทายให้มาร่วมกันสร้างอนาคตที่ดี...

ลักษณะการสื่อความหมายอีกประการหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงพระอารมณ์ขันของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คือ การที่ทรงเปลี่ยนชื่อเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญของประเทศนั้น ๆ ในชื่อพระราชนิพนธ์ ดังจะเห็นได้จากชื่อพระราชนิพนธ์ “ไทยเที่ยวพม่า” ที่ทรงเปลี่ยนชื่อพงศาวดาร “ไทยรบพม่า” พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทั้งยังทรงมีพระราชอาธิบายเกี่ยวกับชื่อพระราชนิพนธ์ “ไทยเที่ยวพม่า” ดังนี้

...เป็นเรื่องที่คนไทยไปเที่ยวชมบ้านเมืองพม่าแล้วมาเล่าสู่กันฟังเปลี่ยนแบบชื่อเรื่อง “ไทยรบพม่า” ที่อ่านมาเด็ก ๆ จนขึ้นใจ ลองนึกดูเห็นว่าการที่ประเทศจะเป็นมิตรหรือเป็นข้าศึกกันนั้น ก็ย่อมมีเหตุปัจจัยอันมีองค์ประกอบต่าง ๆ ถ้าผลประโยชน์ความต้องการขัดแย้งกันอาจเป็นอริรบพุ่งกันได้ ถ้าเหตุปัจจัย

ก็อยู่ร่วมกันก็จะเกิดความเป็นมิตร ถ้าเหตุปัจจัยเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบความสัมพันธ์ก็จะเปลี่ยนไปด้วย พม่าและไทยเป็นตัวอย่างที่ดี แม้เคยเป็นคู่สงครามกันมาก่อน บัดนี้ก็มีมิตรต่อกัน ตลอด 11 วัน ข้าพเจ้า รู้สึกว่าวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศ มีความคล้ายคลึงกัน ประชาชนก็คล้าย ๆ กัน จึงควรที่จะร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดสันติสุข ความเจริญรุ่งเรืองของทั้งสองประเทศและทั้งภูมิภาค เรื่องสงครามในอดีตก็พึงระลึกไว้เพียงเพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สำนึกตระหนักถึงความยากลำบากของบรรพบุรุษที่ได้ธำรงรักษาแผ่นดินไว้ เป็นที่อยู่อาศัยของเราจนทุกวันนี้เท่านั้น...

ดังที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ข้างต้นว่า ทรงอ่านเรื่อง “ไทยรบพม่า” จนชื่นใจตั้งแต่ทรงพระเยาว์นั้น เป็นผลมาจากพระอุปนิสัยใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา ขอสืบเรื่อง “รุ่น 3 กับความหลัง...” ในหนังสือ “จิตรลดาธรรมใจ” ได้กล่าวขยายความเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์ดังกล่าวว่า

....พระพี่เลี้ยงรู้ว่า ทูลหม่อมไม่โปรดการต้องประทับอยู่กับที่เฉยๆ จึงหาอุบายด้วยการนำหนังสือที่มีเนื้อเรื่องยากต่อการเข้าใจสำหรับเด็กมาอ่านถวาย เพราะถ้าเป็นนิทานเด็กธรรมดาๆ ทูลหม่อมก็จะทรงฟังไปลุกขึ้นปีนปายไป หรือไม่ก็วิ่งไปโน่นไปนี่ให้ต้องตามตะครุบพระองค์กันอยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าเป็นเรื่องหนักสมองจะทำให้ทูลหม่อมต้องทรงใช้ความคิดมากเป็นพิเศษ จึงทำให้ทรงอยู่หนึ่ง ๆ เพื่อใช้สมาธิในการฟังให้มากขึ้น บำไล (ท่านผู้หญิงวิไล) ชอบอ่านเรื่อง ‘ไทยรบพม่า’ เรื่อง ‘ศาสตราของศาสนาซิกข์’ ถวายตั้งแต่พระชนม์เพียง 2 พรรษา....

อีกตัวอย่างหนึ่งของชื่อพระราชนิพนธ์ลักษณะนี้ ปรากฏให้เห็นในพระราชนิพนธ์ “เขมรสามยก” ซึ่งสื่อให้เห็นถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยือนราชอาณาจักรกัมพูชาระหว่าง พ.ศ. 2535-2536 ถึง 3 ครั้ง เพื่อศึกษาศิลปะและโบราณคดี 2 ครั้งและเพื่อทรงตรวจเยี่ยมการทำงานของหน่วยแพทย์จากสภากาชาดไทยที่ไปประจำอยู่ที่เกาะกงอีก 1 ครั้ง นอกจากนี้ยังพ้องกับชื่อเรียกขบวนการทางการเมือง ‘เขมรสามฝ่าย’ ได้แก่ ‘เขมรแดง’ ซึ่งนำโดย พล พต ‘แนวร่วมปลดปล่อยแห่งชาติประชาชนเขมร’ ของซอน ซาน และ ‘พรรคฟุนซินเปก’ ของสมเด็จพระนโรดม สีหนุ ที่รวมตัวกันจัดตั้งรัฐบาลสมัชชาประชาชนกัมพูชาประชาธิปไตย ในช่วง พ.ศ. 2525-2536

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงกล่าวถึงผู้แทนของ ‘เขมร 3 ฝ่าย’ ไว้เป็นเกร็ดเล็กน้อยดังนี้

...ตอนค่ำ คุณเชกศรีโสดา เจ้าหน้าที่ฝ่ายพิธีการของ SNC (ทำงานกับสมเด็จพระสีหนุมานานแล้ว) พาไปพระที่นั่งเทวาวินิจฉัย เฝ้าเจ้าหญิงโมนิก มีผู้แทนของกลุ่มเขมร 3 ฝ่าย อยู่ด้วย (เว้นฝ่ายเขมรแดง) ข้าพเจ้านั่งข้างคุณซอนซานและคุณฮุนเซน คุณซอนซานพูดภาษาฝรั่งเศสแต่คุณฮุนเซนพูดภาษาอังกฤษ ยุ่งดีเหมือนกัน...

เป็นที่ทราบกันดีว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระราชหฤทัยอย่างยิ่งเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์รวมถึงสถานที่สำคัญต่างๆ ที่เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร สิ่งเหล่านี้ปรากฏให้เห็นในชื่อพระราชนิพนธ์สารคดีหลายต่อหลายเล่ม อาทิ พระราชนิพนธ์เรื่อง “แดริกคุณาผู้น่ารัก” ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อครั้งที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐโรมาเนีย สาธารณรัฐออสเตรีย ราชอาณาจักรเบลเยียม

สาธารณรัฐยังการี และสมาพันธรัฐสวิส ใน พ.ศ. 2537

ในระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศโรมาเนีย ได้ทอดพระเนตรปราสาทبران (Bran) หรือปราสาทแดรกคูล่า ซึ่งมีเรื่องเล่าขานว่าเป็นผีดิบดูดเลือดหญิงพรหมจรรย์ซึ่งสวนทางกับความเป็นจริงอย่างสิ้นเชิง แท้จริงแล้วเคานต์แดรกคูล่า คือ เจ้าชายองค์หนึ่ง ชื่อ ‘วลาดเทเปส’ เป็นวีรบุรุษที่ต่อสู้กับพวกเติร์กอย่างกล้าหาญ เมื่อจับศัตรูได้ก็จะทำทารุณกรรม บางครั้งมักจะปลอมพระองค์เข้าไปในตลาดเห็นใครโง่งงชาวบ้านหรือขโมยของก็จะจับลงโทษอย่างสยดสยอง จึงสรุปได้ว่าเป็นคนดี เป็นผู้พิทักษ์ศาสนา ค้ำครองประชาชนจากการถูกเอารัดเอาเปรียบ จึงทรงตั้งชื่อปราสาทนี้ขึ้นว่า “แดรกคูล่าผู้น่ารัก” ทั้งยังทรงพระราชทานนิพนธ์บทกลอนสั้นๆ แฝงพระอารมณ์ขันเป็นเชิงยั่วเย้าไว้ในเรื่อง ซึ่งต่อมามีผู้ขอพระราชทานพระราชานุญาตอัญเชิญไปทำบทเพลงที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ดังนี้

สวัสดิ์	แดรกคูล่า	ผู้น่าทึ่ง
ฉันคิดถึง	เธอจริง	จึงมาหา
โลหิตดี	มีพอหรือ	ทุกเวลา
อันค้ำคาว	ยังอยู่ครบ	หรือหมดสิ้น
ยังกลัวกลิ่น	กระเทียม	อยู่หรือเปล่า
ถ้าหิวเลือด	เลือดฉัน	นั้นอย่าเอา
ไขมันจะ	อุดตันเข้า	เส้นเลือดเธอ

ความสนพระราชหฤทัยด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นสิ่งหนึ่งที่ปรากฏในชื่อพระราชนิพนธ์สารคดีชุดเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากชื่อพระราชนิพนธ์ “ปริศนาดวงดาว” บันทึกการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐฝรั่งเศส ราชอาณาจักรเนเธอร์แลนด์ และราชอาณาจักรเบลเยียม ใน พ.ศ. 2532

ชื่อ ‘ปริศนาดวงดาว’ สื่อให้เห็นถึงสาระของการเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้ กล่าวคือ เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรการดำเนินงานสำรวจข้อมูลระยะไกล (remote sensing) ซึ่งใช้ดาวเทียมและภาพถ่ายทางอากาศเป็นเครื่องมือในการสำรวจ รวมถึงการใช้ดาวเทียมสำรวจและศึกษาสภาพและพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังที่ทรงกล่าวถึง ‘การสำรวจโลกด้วยดาวเทียม’ ไว้ว่า

...ช่วยให้เราได้รู้จักโลก พร้อมทั้งจะอยู่ได้โดยมีความเข้าใจยิ่งขึ้น...

สำหรับชื่อ ‘ปริศนาดวงดาว’ ก็ทรงอธิบายมูลเหตุของชื่อไว้เพื่อไม่ให้อ่านต้องขบคิดเป็น ‘ปริศนา’ ไขนานเกินไปได้ดังนี้

...ข้าพเจ้าต้องยอมรับว่าไม่สามารถอธิบายเรื่องดาวเทียมได้กระจ่าง มีอยู่หลายตอนที่ไม้ชัดเจนอ่านแล้วอาจงงได้ (ผู้เขียนอ่านซ้ำยังงง) จึงขอตั้งชื่อหนังสือว่า “ปริศนาดวงดาว” ดาวมักจะทำให้คนเราเกิดความงงกันได้เสมอ แม้ว่าดาวในเรื่องของข้าพเจ้าจะเป็นดาวปลอมก็ตาม...

หลายครั้งหลายคราที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรปรากฏการณ์ธรรมชาติที่งดงามและมหัศจรรย์ในต่างประเทศ เช่น ครั้งที่เสด็จ

พระราชดำเนิรเยือนราชอาณาจักรนอร์เวย์และราชอาณาจักรเดนมาร์ก ใน พ.ศ. 2532 เพื่อทอดพระเนตรกิจการหลาย ๆ ด้าน รวมถึงธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ของนอร์เวย์ และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดศาลาไทย บริเวณนอร์ดเคป (Nordkapp) ซึ่งสร้างไว้เป็นอนุสรณ์ถึงการเสด็จพระราชดำเนินเยือนนอร์ดเคปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2450 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ใน พ.ศ. 2503

ชื่อพระราชนิพนธ์ “คืนฟ้าใส” นั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงหมายถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติ “ดวงอาทิตย์เที่ยงคืน” ที่เกิดขึ้นในฤดูร้อนของทวีปยุโรปและบริเวณใกล้เคียงทางตอนเหนือของเส้นอาร์กติกเซอร์เคิล และตอนใต้ของเส้นแอนตาร์กติกเซอร์เคิลที่ยังคงมองเห็นดวงอาทิตย์ในเวลาเที่ยงคืน โดยมีโอกาสเกิดขึ้นตามสภาพอากาศ ดวงอาทิตย์จะมองเห็นได้อย่างต่อเนื่องตลอด 24 ชั่วโมง ประเทศและดินแดนที่สามารถมองเห็นดวงอาทิตย์เที่ยงคืนได้ เช่น แคนาดา (ยูคอน, นูนาวุต), สหรัฐอเมริกา (อะแลสกา), เดนมาร์ก (กรีนแลนด์), นอร์เวย์, สวีเดน, ฟินแลนด์, รัสเซีย, ไอซ์แลนด์ ดังที่ทรงกล่าวไว้ในบทนำว่า

...ในปีเดียวกันยังได้ไปประเทศนอร์เวย์ นับเป็นประสบการณ์ที่ดี คือ ได้ศึกษาพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหนือเส้นอาร์กติก ดินฟ้าอากาศช่วงนี้สว่างกระจ่างแจ้ง จึงเป็นที่มาของชื่อหนังสือ “คืนฟ้าใส”...

จะเห็นได้ว่า ชื่อพระราชนิพนธ์ “คืนฟ้าใส” สามารถบ่งบอกถึงสภาพภูมิศาสตร์และปรากฏการณ์ของดินแดนที่เสด็จพระราชดำเนินคือประเทศนอร์เวย์อย่างชัดเจน

สิ่งหนึ่งที่ผู้อ่านสามารถทราบได้จากการอ่านพระราชนิพนธ์สารคดีเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี คือ “ทักษะส่วนพระองค์” ที่ทรงมีต่อการเสด็จพระราชดำเนินในแต่ละครั้ง ซึ่งจะทรงแทรกไว้ในหลายตอนของเรื่อง หรือแม้แต่ในชื่อเรื่องก็ปรากฏให้เห็น ดังเช่นพระราชนิพนธ์ “พื้นภาษา ได้อาหาร” บันทึกการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐฝรั่งเศสเป็นการส่วนพระองค์เป็นเวลา 2 สัปดาห์ เมื่อ พ.ศ. 2550 เพื่อ ‘พื้นภาษา’ ที่สถาบันภาษาตุรเคนตามพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังที่ทรงเล่าไว้ในบทกล่าวนำว่า

...เมื่อกลับมาแล้วจึงทราบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฟังรายการนี้ (พระราชทานสัมภาษณ์ทาง TV5-Monde-ผู้ศึกษา) เห็นว่าสำเนียงข้าพเจ้าดีพอใช้ แต่ไวยากรณ์และการใช้ภาษายังมีปัญหา สมควรได้ศึกษาเพิ่มเติม... มีพระราชกระแสว่าให้เรียน 2 สัปดาห์...

ในขณะที่ทรงประทับอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสนั้นทรงประทับอยู่ที่บ้านของมาตามนิโคล เดอมองเต็กซ์ (Nicole Demonteix) ในเมืองตูร์ (Tfur) มาตามนิโคลนี้มีฝีมือในการประกอบอาหารฝรั่งเศสทั้งคาวและหวานที่ ‘ถูกพระโอษฐ์’ ยิ่งนัก อีกทั้งยังเป็นคนที่ ‘ไม่หวงสูตร’ จึงได้เขียนตำราอาหารทูลเกล้าฯ ถวายก่อนเสด็จพระราชดำเนินนิวัติประเทศไทยและยังทรงจดและถ่ายรูปวิธีการทำไว้อีกด้วย

การที่ทรง ‘ได้อาหาร’ ในครั้งนี้ ทำให้เกิดหนังสือพระราชนิพนธ์อีกเล่มหนึ่งคือ “ไทยทำ ไทยกิน กับชาวฝรั่งเศส” ซึ่งทรงนำสูตรอาหารเหล่านั้นมาเผยแพร่ให้ได้รับทราบโดยทั่วไปผลของการ ‘พื้นภาษา ได้อาหาร’ เป็นไปตามที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้อย่างเปี่ยมด้วยพระอารมณ์ขัน ว่า

...ความรู้ภาษาฝรั่งเศสน่าจะดีขึ้นบ้างนิดหน่อย (ไม่มาก)...

ชื่อพระราชนิพนธ์ในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นถึงพระอารมณ์ขันที่สามารถกระตุ้นให้ผู้อ่านต้องขบคิดว่า เหตุใดการ ‘พื้นภาษา’ จึงกลับกลายเป็น ‘ได้อาหาร’ จึงนับว่าเป็นชื่อเรื่องที่มีศิลปะอย่างยิ่ง

แม้แต่พระกระยาหารที่เสวย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ก็ยังไม่ทรงมองข้ามที่จะนำมาตั้งเป็นชื่อสารคดีพระราชนิพนธ์ ดังที่ปรากฏในสารคดีบันทึกการเสด็จพระราชดำเนินเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนและสาธารณรัฐมองโกเลียอย่างเป็นทางการ ใน พ.ศ. 2535 ในชื่อ “‘ไอรัก’ คืออะไร?”

ครั้งแรกที่ผู้อ่านได้เห็นชื่อหนังสือพระราชนิพนธ์เล่มนี้แล้ว คงจะมีข้อสงสัยหรือมีความคิดว่เรื่องนี้่าจะมีกลิ่นอายของความรักกระคนอยู่ หรือสงสัยว่า ทำไมจึงต้องเป็น ‘ไอรัก’ และ ‘ไอรัก’ นี่เป็นอย่างไร

เมื่อได้อ่านพระราชนิพนธ์แล้ว ผู้อ่านก็จะพบคำตอบว่า ‘อะไร’ คือ ‘ไอรัก’ ดังที่ทรงบันทึกไว้ว่า

...ของประหลาดอีกอย่างหนึ่ง คือ ถ้วยใบเบ้อเริ่มสำหรับดื่มนมม้าหมัก นมม้าหมักนี้ภาษามองโกเลียเรียกว่า ‘ไอรัก’ (airak) เป็นของที่คนมองโกเลียชอบมาก แต่ข้าพเจ้าว่ารสชาติและกลิ่นพิกล พอต้องดื่มทุกวันก็จะชิน...

นอกจากชื่อเรื่องที่เปี่ยมด้วยสาระความรู้ชวนให้ติดตามแล้วยังปรากฏความงดงามด้านวรรณศิลป์ที่ทรงเล่นสัมผัสอักษรระหว่างคำว่า ‘ไอรัก’ และคำว่า ‘อะไร’ ซึ่งนับว่าเป็นชื่อเรื่องที่สมบูรณ์และงดงามด้วย ‘สาระ’ และ ‘สุนทรีย์’ อย่างแท้จริง

บทสรุป

“ชื่อ” เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในสารคดี เพราะเป็นส่วนแรกที่จะเข้าถึงผู้อ่าน หากสารคดีมีศิลปะการตั้งชื่อที่โดดเด่น ก็จะสามารถดึงดูดให้ผู้อ่านสนใจสารคดีได้ ดังจะเห็นได้จากการตั้งชื่อหนังสือพระราชนิพนธ์สารคดีเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่เปี่ยมด้วยศิลปะการตั้งชื่อที่ดึงดูดใจผู้อ่าน ทรงตั้งชื่อสารคดีด้วยลักษณะการตั้งชื่อโดยใช้วรรณศิลป์ และลักษณะการตั้งชื่อที่สื่อความหมายผ่านสารัตถะการเสด็จพระราชดำเนิน นอกจากนี้ ศิลปะการตั้งชื่อดังกล่าวยังสะท้อนถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่ทรงมีอย่างครบถ้วน ทั้งด้านอักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ฯลฯ ทรงสามารถถ่ายทอดภาษาวรรณศิลป์ได้อย่างสละสลวยด้วยภาษาที่เรียบง่ายและงดงาม แสดงให้เห็นว่าทรงเป็น ‘พหูสูต’ ที่มีความเป็น ‘ปราชญ์’ และ ‘ศิลปิน’ อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กองราชเลขาธุการในพระองค์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2550. **พระราชนิพนธ์**. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2557. URL:http://www.sirindhorn.net/Books_search.php
- การต่างประเทศ, กระทรวง. (2537). **ทางสายไมตรี = Friendship route : ประมวลเอกสารจดหมายเหตุการณ์ เสด็จเยือนต่างประเทศของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พ.ศ. 2516-2534**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- ญาดา อารุณเวช อารัมภีร์. (2549). **เทพรัตนทัศน์**. กรุงเทพฯ: เพื่อนดี.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2548). **การเขียนสารคดีภาคปฏิบัติ**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- โรงเรียนจิตรลดา. (2534). **รุ่น 3 กับความหลัง**. ใน โรงเรียนจิตรลดา, รวบรวม. **จิตรลดาารวมใจ**. (หน้า 189-201). กรุงเทพฯ: โรงเรียนจิตรลดา.
- ศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, สุกัญญา บำรุงสุข และวิไลวรรณ ปิงตระกูล, รวบรวม. (2542). **เรียงร้อยบรรณรัตน์: บรรณานุกรมและดรชนีพระราชนิพนธ์ใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร.

